

Ernest Lluch i els seus estudis sobre economia

Francesc Artal

Economista

(Conferència feta a la Societat Catalana d'Economia, el març del 2013)

Es tracta d'explicar tres aspectes fonamentals de l'obra que ens ha deixat el professor Ernest Lluch:

a) Els estudis sobre l'economia del territori i sobre l'estructura de l'economia catalana i valenciana. Lluch va començar duent a terme estudis sobre el territori català, tant de detall com en el pla de l'enfocament més ampli. Va treballar com a economista urbanista i va arribar a formar part de l'equip de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. Va col·laborar, a més, en estudis de caràcter sectorial i de caràcter comarcal, amb un objectiu bàsic: conèixer empíricament la realitat econòmica del nostre país, detectar-ne els problemes, descobrir-hi les causes que els originen i cercar-hi solucions. El marc de fons és sempre el futur econòmic i polític de Catalunya i del País Valencià, dins de la racionalitat científica, en contradicció amb el règim de dictadura política. Ja des del primer moment, l'estudi es converteix per a Lluch sempre en lluita cultural i acció política, amb incidència en la vida cultural i intel·lectual del país. Lluch insistia sempre que «s'ha de fer forat».

b) Com a interessat per la teoria econòmica i per les idees econòmiques, com a editor, com a articulista i com a professor universitari, va contribuir a introduir el pensament d'economistes fonamentals: Piero Sraffa i l'escola de Cambridge, l'escola sueca, els economistes del corrent socialdemòcrata, els socialistes renovadors i crítics dels països de l'Est, autors heterodoxos. Lluch creia, com Keynes, que no hi ha res de més pràctic que una bona teoria.

c) En qualitat d'erudit de la història de les doctrines econòmiques, va obrir un camp nou d'investigació en el nostre país: la història del pensament econòmic català, incloent-hi autors valencians. En aquest camp, que comptava amb pocs precedents (per exemple, alguns escrits de Carles Pi i Sunyer i de Fabià Estapé, el mestre de Lluch), la seva aportació va ésser fonamental, i la seva dimensió és perfectament comparable a la dels nostres científics socials de primer ordre (Pau Vila, Jaume Vicens Vives, Pierre Vilar, Ferran Soldevila, Jordi Rubió i Balaguer o Joan Fuster, per exemple).

Allò que no tractarem és el seu pensament polític, que anà transformant-se al llarg del temps, com és natural, ni la seva obra com a historiador de l'austriacisme o estudiós del jansenisme, ni la seva tasca com a ministre de Sanitat i Consum, ni la seva relació amb el món de la música i el món de l'esport, ni la seva praxi com a polític, ni les seves anàlisis sobre la política a Euskadi (actitud que li costà la vida). Lluch fou un home amb una activitat científica i política desbordant, amb una capacitat de treball i de seducció fora de sèrie, i, per tant, ens cenyirem només a explicar avui tres aspectes més lligats a l'economia de la seva obra extensíssima. Potser el segon aspecte, el paper d'introduïdor de nous corrents fonamentals de pensament econòmic, és el menys conegut.

Analitzem aquests tres aspectes fonamentals de l'obra que ens ha llegat Ernest Lluch.

Estudis sobre la realitat econòmica catalana i valenciana

Lluch no pot cobrir les seves despeses familiars amb el minso sou de professor ajudant universitari, i necessita treure diners d'on sigui, treballant. Comença a treballar associat amb urbanistes, en un petit despatx, i fa des de reparcel·lacions fins a intervenir en plans d'urbanisme de diverses poblacions (Tortosa, per exemple), i a presentar-se a concursos per al planejament urbanístic, formant part d'un equip de professionals. Es converteix en un especialista en economia urbana i del territori, durant els primers quinze anys de la seva activitat professional.¹ Són els anys que Lluch estudia autors com Walter Isard² o Albert O. Hirschman,³ i que fa traduir l'*Economia regional* de Hugh O. Nourse⁴ al seu amic Josep M. Carreras.

Just en acabar de llicenciar-se, després d'estudiar la carrera de ciències econòmiques entre 1957 i 1961, va entrar a treballar al Seminari de Política Econòmica, que dirigia el catedràtic Fabià Estapé, mestre seu (i que li dirigiria la tesi doctoral llegida el 1970), i és ací on es va coure el famós número monogràfic de

1. Vegeu Josep Maria CARRERAS i PUIGDENGOLAS, «Ernest Lluch, economista "regional" i urbanista: 1960-1976», *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 42 (octubre 2001), p. 40-45.

2. Walter ISARD, *Métodos de análisis regional: Una introducción a la ciencia regional*, Esplugues de Llobregat, FCE, 1971 (1a ed. nord-americana, 1960).

3. Albert O. HIRSCHMAN, *La estrategia del desarrollo económico*, Mèxic DF, FCE, 1961 (1a ed. anglesa, 1958). Hirschman era un autor molt utilitzat per Fabià Estapé.

4. Publicada dins de la col·lecció «Libros de Economía Oikos», que dirigia Lluch mateix, a l'editorial de Vilassar de Mar Oikos-Tau, SA, el 1969 (1a ed. nord-americana en anglès, 1968).

la revista del Ministeri de Comerç *Información Comercial Española* sobre l'economia catalana, número dedicat a homenatjar Jaume Vicens Vives (núm. 342, febrer 1962). Lluch hi va col·laborar amb un article sobre «La industria corcho taponera», escrit conjuntament amb Jordi Petit i Fontserè, i va dirigir «La balanza comercial interior de Cataluña», dins del marc del seminari del professor Estapé i amb el treball d'alumnes de la Facultat d'Econòmiques, la majoria d'ells de brillant trajectòria posterior (Núria Bozzo, Martí Capdevila, Antoni Casahuga, Manuel Esteve, Jordi Estrada, Clemente Martínez del Campo i Guillem Sànchez Juliachs). En aquest estudi es presentà una taula d'*outputs* i una balança comercial de Catalunya corresponent a l'any 1957. Hom repassava la tradició temàtica que provenia del segle XIX, i a les conclusions es determinava que l'intercanvi era avantatjós per a l'economia catalana, i hom detectava que les exportacions de les indústries mecàniques havien desplaçat les del sector tèxtil i que «el superávit extraordinario de este sector es importante, ya que revela un profundo cambio en la estructura económica catalana».⁵ L'estudi insinuava clarament la necessitat de poder analitzar altres subbalances de la balança de pagaments i criticava la manca d'informació estadística. Aquest estudi fou la base que li permeté de treballar amb Ramon Trias Fargas, que havia estat metodològicament innovador en el càlcul de la balança comercial de la província de Barcelona de 1944-1945 i la balança de pagaments interior per a 1955, en un treball publicat el 1960.⁶ Lluch i Trias Fargas presentaren una ponència en un congrés europeu de l'Associació de Ciència Regional⁷ sobre les diferents balanques comercials de Catalunya amb la resta de l'Estat espanyol al llarg de la història des del segle XIX ençà. Lluch va publicar un treball sobre les grans empreses exportadores amb Alcía Arrufat,⁸ a la qual va empènyer bo i dirigint-la perquè acabés publicant *Las causas de l'exportació catalana* (1976).

Lluch va treballar en els estudis del Pla Director de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, però va dimitir-ne el 1970, junt amb un grup pluridisciplinari de tècnics, en quedar desvirtuat el Pla Director. Lluch era un dels coordinadors de

5. SEMINARI DE POLÍTICA ECONÒMICA DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA, «La balanza comercial interior de Cataluña», *Información Comercial Española*, núm. 342 (1962), p. 299.

6. RAMON TRIAS FARGAS, *La balanza de pagos interior*, Madrid, Sociedad de Estudios y Publicaciones, 1960.

7. RAMON TRIAS FARGAS i ERNEST LLUCH MARTÍN, «Balance of payments studies for the region of Catalonia», *Papers of the Regional Science Association*, vol. x (1963), p. 143-151.

8. ALCÍA ARRUFAT i ERNEST LLUCH, «Grandes empresas exportadoras: regionalización y capital privado, público y extranjero», *Banca Catalana: Publicación de Información Económica*, núm 35 (desembre 1974), p. 6-17.

l'anomenada Àrea d'Acció Immediata, i s'encarregà especialment de la projecció demogràfica sobre el territori de l'àrea metropolitana de Barcelona, el territori que havia definit Pau Vila com a «vuit ferroviari».⁹ El famós Pla Director fou avortat pels òrgans plenaris (formats pels jerarques franquistes) de les comissions provincial i comarcal, que el van aprovar només «a efectes administratius interns», i s'encarregava a la Comissió d'Urbanisme i Serveis Comuns de Barcelona i altres municipis que fes un treball per tal de delimitar quina part del territori havia d'estructurar-se com a «àrea d'acció immediata». Més surrealista no podia ésser. És dins d'aquesta «àrea d'acció immediata» on s'estavellà l'equip tècnic, que dimití massivament.

L'article d'Artur Saurí «Lluch: un bon coneixedor del territori català»¹⁰ dona una visió sobre l'època en què Ernest Lluch, a partir de 1964, va col·laborar amb el Servei d'Estudis de Banca Catalana, amb estudis sobre diferents territoris de Catalunya, o sobre els preus del sòl. Lluch s'encarregà de la col·lecció d'estudis comarcals. Per citar-ne només alguns títols, el 1969 publicà, escrit conjuntament amb Joan Gaspar, «Els preus de terrenys industrials a Catalunya: Una primera guia analitzada»;¹¹ el 1972 publicà ja el llibre gruixut de 332 pàgines *Preus del sòl a Catalunya*, amb el mateix Joan Gaspar (2a ed., 1979), i altres estudis sobre l'economia de la regió de l'Ebre, la regió de Tarragona, la regió fruitera de Lleida o el turisme a la Costa Brava.¹² A més dels llibres, Lluch publicà, sol o en col·laboració amb altres economistes (Josep M. Carreras, Emili Gasch, Rosend Termes, Pere Campistol, Alícia Arrufat), articles en el butlletí *Banca Catalana. Publicación de Información Económica*¹³ sobre els recursos hidràulics, el turisme, els bancs i les caixes d'estalvis, la immigració o el comerç exterior. També col·laborà en altres treballs com, per exemple, *l'Estructura de la base econòmica de*

9. Pau VILA, *La fesomia geogràfica de Catalunya*, Barcelona, Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, 1937.

10. Publicat a *l'Informatiu de l'Economista*, Col·legi d'Economistes de Catalunya, núm. 74 (desembre-gener 2000), p. v-vi de l'«Especial Ernest Lluch».

11. Dins *Banca Catalana*, núm. 13 (juny 1969), p. 23-30.

12. Ernest LLUCH i Eugeni GIRAL QUINTANA, *L'economia de la regió de l'Ebre (1967)*, *L'economia de la regió de Tarragona (1968)*; Ernest LLUCH i Ramon SERÓ, *La regió fruitera de Lleida (1970)*; Ernest LLUCH i Pere CAMPISTOL, *Les conseqüències comarcals del turisme a la Costa Brava de Sant Feliu de Guíxols a Palamós (1972)*.

13. Per no cansar el lector amb nombrosos títols d'articles, hom pot restar una bona estona entretingut amb la *Bibliografia d'Ernest Lluch i Martín* realitzada per Eugeni Giral i Núria Comas, pròlegs de Lluís M. de Puig i Joan Trullén, introducció de Montserrat Galera, Vilassar de Mar i Barcelona, Fundació Ernest Lluch i Consorci de la Universitat Internacional Menéndez y Pelayo - Centre Ernest Lluch, 2006.

Cataluña (1965) per al Servei d'Estudis a Barcelona del Banco Urquijo; va escriure amb Eugeni Giral Quintana un apèndix, «La població catalana», a la traducció catalana del llibre d'Alfred Sauvy *La població* (1963), i va publicar, amb Ramon Garrabou, un apèndix titulat «Notes sobre el desenvolupament de l'economia al Principat de Catalunya (1750-1964)» al llibre *Història de l'economia moderna*, de G. D. M. Cole (1965).

Per tancar aquest apartat, cal esmentar dues obres fonamentals, i que afecten el País Valencià. La primera és *L'estructura econòmica del País Valencià* (dos volums, 1970), que Lluch va dirigir, i que comptava amb un consell de redacció format per Joan Fuster, Joan J. Pérez Benlloch, Adolf Pizcueta i Vicent Ventura, i que comptà, entre els col·laboradors, amb Emili Giralt, Ricard Pérez Casado, Esperança Soler, Andreu Garcia de la Riva, Emèrit Bono, així com amb economistes catalans (Jordi Petit i Carme Mestre).¹⁴ Per primera vegada, el País Valencià disposava d'un estudi sobre la seva estructura econòmica i, el que és igualment important, els autors extreien unes conclusions, unes «Notes per a una possible política econòmica per al País Valencià», redactades per Ricard Pérez Casado, Manuel Pérez Montiel, Vicent Ventura i el mateix Lluch, en les quals es feien unes recomanacions per als diferents sectors i definició d'objectius, a curt i a llarg termini. Un dels més importants, «concebre la infraestructura a nivell del País i no "provincial", tant pel que afecta els transports, on és més ridícula la divisió, com l'"aménagement" imprescindible de zones per a l'assentament de noves indústries, a fi de crear, amb els propis recursos, les condicions favorables sobre "pols" de desenvolupament que ens són negades per l'Administració».¹⁵

En segon lloc, l'altre gran llibre és *La via valenciana* (1a ed., 1976; nova edició a cura de Vicent Soler, autor de la «Introducció», l'«Epíleg» i la «Bibliografia», 2001),¹⁶ amb el qual Lluch va guanyar el Premi Joan Fuster 1975, dins dels Premis Octubre de València. Lluch, sempre obsessionat per cercar «models», vol descobrir el model econòmic valencià, i sosté que el País Valencià no havia restat al marge de la revolució industrial, que a finals del segle XIX ja s'havia format una indústria prou diversificada i que, per tant, varen existir grups de burgesos valencians, els quals no varen saber exercir de classes dirigents, pensant en els interessos del País Valencià. Lluch analitza la història, però arriba

14. La resta dels col·laboradors són: Antoni Cañada, Enric Dolz, Albert Gascón, Emili Giménez, Antoni López Gómez, Tomàs Llorens, Joan A. Navarro, Manuel Pérez Montiel i Joan Soler.

15. Ernest LLUCH (dir.), *L'estructura econòmica del País Valencià*, València, L'Estel, 1970, 2 vol., p. 335.

16. La 1a edició a València, a càrrec d'Eliseu Climent, editor; la 2a, a Catarroja-Barcelona, Afers.

fins al present més rabiós. El fet evident és que, al final, segons Lluch, al País Valencià s'havia format un teixit industrial molt dinàmic i diversificat, com a conseqüència del desenvolupament d'un *fil industrial* que ja existia al segle XIX, i de manera semblant al desenvolupament de les regions del centre d'Itàlia. Lluch sostenia que l'economia calia pensar-la en termes valencians, en termes de país, i no de manera esquarterada i subordinada als interessos del centralisme que ofegaven el desenvolupament valencià. L'Estat central es quedava, per la via de l'espoliació fiscal, entre 7.000 i 7.500 milions de pessetes de mitjana durant el període 1969-1974.

I, finalment, un intent de síntesi, i un programa per a l'acció conjunta: la teorització —sota el punt de vista de la ciència econòmica i les ciències socials— dels Països Catalans, pensant també en les Balears i la Catalunya del Nord, amb la ponència «Nació i regió als Països Catalans: economia política, estructures territorials i ideologia», presentada en el Primer Encontre de Ciències Humanes i Socials dels Països Catalans (Perpinyà, 19-21 març 1976)¹⁷ i a les Jornades de Debat sobre els Països Catalans (Barcelona, octubre 1976), ponència escrita conjuntament per Lluch amb els economistes Eugeni Giral, Josep M. Carreras i Francesc Roca. La veritat és que aquesta ponència, rellegida al cap de més de trenta anys, continua essent suggeridora, incisiva, punyent. Hom hi parla sobre el desenvolupament desigual de cadascun dels països, la teoria de Hroch sobre les fases de desenvolupament dels moviments nacionalistes, l'intent de lligar la història econòmica amb la història de la política i de les idees, les transformacions territorials i econòmiques de la dècada dels seixanta, i com s'anaren creant unes consciències nacionals, amb ritmes desiguals, a cada país. S'hi tracta també de l'Arc Mediterrani, on se situen els Països Catalans.

El pensament econòmic. La teoria

Lluch entrà a la Universitat de València el curs 1970-1971, car havia estat expedientat i expulsat de la Universitat de Barcelona el 1966 (dins d'un grup de setanta professors), i després de fer de professor durant un parell d'anys a la Universitat Complutense de Madrid, anant i venint. Va donar classes a València

17. Publicat a *Aïnes*, 3 (desembre 1977), p. 25-46, i publicat també dins *Debat sobre els Països Catalans* (1977), que recollia les ponències i comunicacions presentades a les Jornades de Debat sobre els Països Catalans, celebrades a Barcelona l'octubre de 1976, p. 74-110, i a la revista valenciana *Arguments*, núm. 3 (1977), p. 7-34.

entre 1970 i 1979, a la Facultat d'Econòmiques, fet que li permeté d'estar sempre al corrent de tot el que es publicava en el camp de la teoria i de la història del pensament econòmic, que era la seva assignatura preferida. Però Lluch, de fet, no arribà a València amb les alforges buides, perquè, a més de tot el que ja havia publicat —i treballat!— anteriorment a Barcelona, des de 1963-1964 dirigia una col·lecció de llibres d'economia, la col·lecció Oikos, que publicava l'editorial Oikos-Tau de Vilassar de Mar, propietat de Jordi Garcia, amic d'Enric, el geògraf germà gran d'Ernest. Lluch estigué lligat a l'editorial fins al 1988.

Només cal repassar el catàleg, atapeït de títols, de la col·lecció «Llibres d'Economia Oikos» per a adonar-se de la feina important d'Ernest Lluch com a introductor de nous corrents i de llibres eina bàsics per a la teoria econòmica, la política econòmica i per al càlcul macroeconòmic. De l'anàlisi del catàleg se'n dedueix:

1) Lluch és l'introductor de Piero Sraffa i dels corrents neoricardians. En efecte: en 1966 fa editar un llibre importantíssim, *Producción de mercancías por medio de mercancías. Preludio a una crítica de la teoría económica* (2a ed., 1975; 3a ed., 1983), i figuren en el catàleg altres llibres de seguidors de la teoria de Sraffa. Hom hi publica, per exemple, de Pierangelo Garegnani *El capital en la teoría de la distribución* (1982; 1a ed. italiana, 1960). Garegnani criticava la teoria marginalista de la distribució i és el marmessor literari de Sraffa. La seva aportació representava una síntesi entre la posició clàssica i marxista sobre el valor i la distribució —reformulada per Sraffa i per ell mateix— i la teoria de la demanda efectiva de Keynes. Per un altre costat, Lluch fa publicar la *Teoría del capital. Una controversia entre los dos Cambridge* (1975), de l'australià Geoffrey Colin Harcourt, procedent també de la Universitat de Cambridge, com Garegnani. Harcourt és un economista postkeynesià, molt influït per Sraffa i per Joan Robinson, que ha fet aportacions importants a la teoria del creixement, de la distribució, la fiscalitat, la determinació dels preus i les decisions d'inversió. Harcourt és un antimonetarista i un dels principals teòrics de l'economia mixta, combinació entre capitalisme liberal i participació activa de l'Estat, que ha de donar com a resultats una reducció del ventall en la distribució de les rendes i un augment de l'ocupació. Harcourt és un militant del partit laborista australià. El llibre *Teoría económica heterodoxa* (1977), de Francisco Pérez i Ignacio Jiménez Raneda, és un manual per a explicar la teoria sraffiana. Una cosa semblant es podria dir sobre el llibre d'Alfons Barceló i Julio Sánchez *Teoría económica de los bienes autorreproducibles* (1988).

2) Lluch publica dos autors que són considerats teòrics de la socialdemocràcia, que és la seva adscripció política que no va amagar mai. Fa publicar la

Síntesis de la evolución de la ciencia económica y sus métodos (1a ed. esp., 1964; 2a ed. esp., 1967, amb pròleg de Fabià Estapé) i els *Ensayos* (1968), de Joseph A. Schumpeter, dos llibres importants per a la formació de qualsevol economista. Treu també a la llum el llibre *Schumpeter, científico social* (1965), de Seymour Harris, deixeble de Schumpeter. Lluch fa publicar també dos llibres teòrics fonamentals de Paolo Sylos Labini: *Oligopolio y progreso técnico* (1966; 1a ed. italiana, 1964) i *Las fuerzas del desarrollo y del declive* (1988, el mateix any que l'edició italiana, i poc temps abans que l'editorial de Vilassar de Mar, dissortadament, plegués). Com en el cas de Sraffa, Lluch és l'introduïdor de Sylos Labini, un autor bàsic per a entendre la competència oligopolística, o el paper que té el progrés de la tècnica com a factor endogen del desenvolupament.

3) També publica autors marxistes: *Capitalismo, crecimiento económico y subdesarrollo* (1a ed., 1964; 5a ed., 1979) i *El nuevo socialismo* (1973), de Maurice Dobb, i el llibre compilat per Shigeto Tsuru *¿Adónde va el capitalismo?* (1a ed. japonesa en anglès, 1961, i tres edicions en castellà: 1965, 1967 i 1970), que reproduïx un *symposium* internacional en què varen intervenir John K. Galbraith, John Strachey, Paul A. Baran, Paul M. Sweezy, Maurice Dobb, Yakov A. Kronrod i Charles Bettelheim. Tots marxistes, llevat del primer, liberal prou conegut pel seu tarannà progressista, i del segon, membre del partit laborista britànic.

4) Així mateix, fa divulgació del socialisme renovador: això vol dir, o bé autors del món occidental amb un esperit crític acusat, com Claudio Napoleoni, de qui publica tres llibres: *El pensamiento económico en el siglo xx* (1964, 1968; 1a ed. italiana, 1963), *Curso de economía política* (1973, el mateix any que l'edició italiana) i *Fisiocracia, Smith, Ricardo, Marx* (1974; 1a ed. italiana, 1973); o bé autors renovadors dels països de l'Est d'Europa, com per exemple el rus E. Liberman, de qui publicà *Planificación del socialismo*; el polonès Włodzimir Brus, *El funcionamiento de la economía socialista* (1968, 1969, 1978), o el iugoslau Branko Horvat, amb la *Teoría de la planificación económica* (1a ed., 1970).

5) Dins d'aquest apartat cal afegir-hi autors de l'anomenada *escuela sueca*, com per exemple Bertil Gotthard Ohlin, de qui publicà *Comercio interregional e internacional* (1971, a partir de l'edició revisada el 1967), o Assar Lindbeck, *Comportamiento político y política económica* (1975) i *Desigualdad y política redistributiva* (1975).

6) Quant a l'institucionalisme nord-americà, Lluch fa publicar un llibre bàsic d'història del pensament econòmic: *Principales corrientes de la ciencia económica: (El pensamiento económico después de 1870)*, de Ben B. Seligman (1967, 961 p.; 1a ed. en anglès, 1962), autor considerat com el continuador de la *History* de Joseph A. Schumpeter. Seligman és un economista que dona una

visió crítica sobre els diferents corrents de pensament més conservadors i sobre l'excés de formulisme matemàtic. Lluch el fa traduir per primera vegada a Espanya. La posició de Seligman és molt interessant: «Qualsevol que sigui el mètode empleat —verbal, matemàtic, estadístic, històric, economètric—, la qüestió decisiva radica en l'elecció del problema. Sabem realment quins problemes hem de plantejar? [...] Centrant la seva atenció en relacions econòmiques dins del seu context social, l'institucionalisme ha plantejat dubtes en les tècniques i abstraccions *a priori* que intentaven imitar la realitat, encara que mai ho aconseguissin. L'institucionalisme, si es defineix de la forma més àmplia possible, buscava explicacions del moviment econòmic d'una manera no disponible immediatament al constructor pur de models. Encara que pugui haver pecat de la manca de finor i del refinament que té l'analítica recent, i malgrat que l'institucionalista ha tendit a convertir-se en un economista pràctic, fou capaç no obstant de plantejar problemes que rarament se'ls acudia a aquells que tractaven exclusivament amb l'ordenació de les preferències i les corbes d'indiferència.»¹⁸

7) També publica autors radicals i heterodoxos. De Michio Morishima i George Catephores *Valor, explotación y crecimiento. Marx a la luz de la moderna teoría económica* (1990), l'anàlisi dinàmica del creixement basada en les anàlisis de Ricardo, Marx i la teoria de l'equilibri general de Walras; i d'Edward J. Mishan el llibre *Los costes del desarrollo económico* (1971, 1989; 1a ed. en anglès, 1968), que planteja el problema dels costos socials que generen les empreses dins el procés de producció i que han d'ésser absorbits i suportats per la col·lectivitat i, per tant, per agents externs als qui els provoquen. Les externalitats negatives que es generen en una societat capitalista avançada són els costos socials.

8) Així mateix, publica autors que contribueixen a millorar les tècniques d'anàlisi econòmica. Per exemple, *Renta nacional, contabilidad social y modelos económicos* (1966; 2a ed., 1969), de Richard i Giovanna Stone, i *Hacia una economía mundial* (1965; 2a ed., 1970), de Jan Tinbergen, que a través de l'econometria propugnarà l'estat del benestar per a Holanda, o els llibres compilats per E. S. Kirschen *Política económica contemporánea. Teoría general* (1965, 1969; 1a ed. holandesa en anglès, 1964) i *Nueva política económica comparada* (1978; 1a ed. holandesa en anglès del mateix any), llibres que varen tenir un impacte en el seu moment, i que varen contribuir a reorientar els estudis sobre política econòmica aplicada.

18. Ben B. SELIGMAN, *Principales corrientes de la ciencia económica: (El pensamiento económico después de 1870)*, Vilassar de Mar, Oikos-Tau, col·l. «Libros de Economía Oikos», p. 949.

Hem destacat només els títols que eren més innovadors, enmig d'una llista força llarga, on figura també *La riqueza de las naciones* (1988; 1a ed., 1776), d'Adam Smith. Però el que cal ressaltar és el paper important que va tenir Ernest Lluch en la introducció a Espanya dels corrents neoricardians, i molt especialment la introducció de *Producción de mercaderies per mitjà de mercaderies*, de Piero Sraffa, que va fer traduir a Luis Ángel Rojo al castellà en 1966, quan molts pocs economistes a Espanya sabien qui era Sraffa. El mateix Lluch va traduir aquesta obra al català, la va prologar i la va editar el 1985, amb una cronologia i una bibliografia.¹⁹ Josep M. Bricall opina que allò que més li cridà l'atenció de Sraffa a Lluch és el mètode de treball que segueix per a l'edició crítica i erudita de les obres completes de David Ricardo, i la utilització del concepte d'*excedent* i l'anàlisi de la seva distribució entre les diferents classes socials.²⁰ La difusió de la teoria de Sraffa a Espanya és explicada pel mateix Lluch en el seu pròleg a *Producción de mercaderies...*, per Lluch i Abel Caballero en un article publicat a *Investigaciones económicas* (1986),²¹ i per Salvador Almenar.²² Segons el que s'explica en aquests textos, Lluch introduí Sraffa a València a l'assignatura d'història de les doctrines econòmiques en el curs 1970-1971, i donà un curs de doctorat l'any següent. A València i a Alacant el grup d'economistes influïts d'una manera o d'una altra és nombrós (Vicent Llombart, S. Almenar, V. Soler Marco, F. Pérez, I. Jiménez Raneda, Antonio Villar, C. Herrero, A. Garcia-Reche, C. Martínez Gallur, L. Tormo, J. Paricio). Lluch imparteix un curs a Santiago de Compostel·la, al qual assisteix Abel Caballero, que esdevindrà ministre de Transport, Turisme i Comunicació (1985-1988) en el Govern socialista de Felipe González. Parahelament, a Barcelona, Alfons Barceló fa un seminari sobre Sraffa, del qual sortirà la tesi doctoral d'Ezequiel Baró

19. Piero SRAFFA, *Producción de mercaderies per mitjà de mercaderies: Premises a una crítica de la teoria econòmica*, traducció, edició i pròleg d'Ernest Lluch, Edicions 62 i Diputació de Barcelona, 1985, col·l. «Clàssics del Pensament Modern», núm. 12.

20. Josep M. BRICALL, «Ernest Lluch i la introducció de Sraffa», *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 42 (octubre 2001), p. 30-33.

21. Abel CABALLERO i Ernest LLUCH, «Sraffa en España», *Investigaciones Económicas*, segona època, vol. 10, núm. 2 (1986), p. 419-423. Vegeu també Ernest LLUCH, «Sraffa en España», a Enrique FUENTES QUINTANA (dir.), *Economía y economistas españoles*, vol. 5, Barcelona, Galaxia Gutenberg i Círculo de Lectores, 2001, p. 840-851.

22. Salvador ALMENAR, «Aportacions d'Ernest Lluch a la història del pensament econòmic», *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 42 (octubre 2001), p. 81-88; «La historia del pensamiento económico: un panorama retrospectivo», a Enrique FUENTES QUINTANA, *Economía y economistas españoles*, vol. 7, Barcelona, Galaxia Gutenberg i Círculo de Lectores, 2002, p. 661-709, vegeu especialment les p. 680-691.

sobre la teoria sraffiana (1979), i en els cursos 1971-1972 i 1972-1973 Josep M. Bricall i Josep M. Vegara introduiran Sraffa en els seus programes docents. Alfons Barceló ha publicat treballs importants sobre Sraffa, i Josep M. Bricall, articles a *Anales de Economía* («Notas sobre crecimiento económico y precios relativos», 1972) i a *Papers de Seminari* («Questions sur les méthodes dans l'analyse économique et la critique à la théorie du capital», 1974). Josep M. Vegara parla de Sraffa en el volum que compilà, amb una llarga introducció, sobre *Lecturas sobre economía política marxista contemporánea* (1982) i en el seu llibre *Economía política y modelos multisectoriales* (1979). Lluch reconeix, al final del seu pròleg a la traducció catalana de 1985, que la teoria de Sraffa i l'escola de Cambridge (Keynes, M. Dobb, Joan Robinson, M. Kalecki) no han esdevingut hegemòniques davant del pes dels enfocaments neoclàssics. Lluch afegeix, però: «[...] en una parcel·la de l'esquerra poc atreta pel diàleg cristiano-marxista, el gal·lomarxisme, el marxisme-canyí i la teoria de la dependència, l'aportació de Sraffa ha estat un element decisiu de renovació. I ho era perquè comptabilitzava el rigor lògic que havia adquirit sens dubte l'economia convencional amb la tradició ricardiana i/o marxista i/o keynesiana que significava emfasitzar el temps històric i la distribució de l'excedent entre les diverses classes socials. Temps històric que permetia connectar amb el ric món de la història econòmica catalana que ha llegit el company de Sraffa, M. Dobb, o gent més recent com E. J. Nell» (Sraffa, 1985, p. 20).

Per tant, Lluch és un dels primers introductors de Sraffa a Espanya, al costat de Josep M. Bricall, Josep M. Vegara i Alfons Barceló, però té l'enorme mèrit d'haver-lo publicat el 1966 i d'haver creat el grup de seguidors més sòlid i nombrós d'Espanya, al País Valencià, tant d'economistes com d'historiadors de l'economia. A Espanya, a més dels nuclis català i valencià, trobem sraffians a Galícia (Abel Caballero —format a Cambridge, amb Luigi Pasinetti que li dirigí la tesi doctoral—, Carlos Ricoy, Manuel Vilas, Xoan López Facal) i a Madrid (Manuel Ahijado, autor de nombrosos treballs que representen una aportació important).

La història del pensament econòmic

Una altra de les grans aportacions d'Ernest Lluch fou la creació i consolidació d'una disciplina o branca del coneixement que gairebé no existia al nostre país: la història del pensament econòmic. Lluch repetia, fa quaranta anys, que un país normal havia de tenir també una història del seu pensament econòmic. O és que les activitats econòmiques brollen per atzar, o és que ningú no intenta

comprendre l'esdevenidor econòmic, la causa dels problemes econòmics? Si Catalunya transforma la seva fesomia econòmica als segles XVIII i XIX, i es converteix en un país industrialitzat, és això fruit d'un moviment espontani? Lluch pensava, com Keynes, que les idees són el que mou el món.

Ernest Lluch voldrà donar a la història del pensament econòmic català un «enfocament nacional», tal com va explicar ell mateix en diverses ocasions.²³ Hom refusarà els enfocaments gal·locèntrics i anglocèntrics, buscarà la manera en què es tracten els problemes específics de cada país, quin tipus d'economia política s'ensenya i s'utilitza al país (quines idees teòriques s'importen de fora, quins plagis es fan, què es tradueix), com s'apliquen les teories als problemes concrets de l'economia dins del marc nacional.

Lluch presentà, pel març de 1970, la seva tesi doctoral dirigida pel catedràtic Fabià Estapé,²⁴ que va reelaborar i publicar el 1973, *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*,²⁵ i que constitueix per fi el naixement d'una nova disciplina, de la qual certament hi havia hagut ja alguns precedents, com per exemple Carles Pi i Sunyer,²⁶ Josep M. Tallada²⁷ o Fabià Estapé.²⁸ Però no es donava

23. Ernest LLUCH i J. L. CARDOSO, «Economic theories seen through a national looking glass», paper presented at the *Third Annual Conference of ESHET*, València, 1999; Ernest LLUCH, «Introducción: sobre la historia nacional del pensamiento económico», a Álvaro FLÓREZ ESTRADA, *Curso de economía política*, edició a cura de Salvador ALMENAR, Madrid, 1980, p. IX-XXXIII.

24. Ernest LLUCH, *El pensamiento económico en Cataluña entre el renacimiento económico y la revolución industrial: la irrupción de la escuela clásica y la respuesta proteccionista*, Barcelona, Universidad de Barcelona, Facultad de Ciencias Políticas, Económicas y Comerciales, març 1970, 3 v. La lectura d'aquesta tesi va fer un gran impacte entre els joves economistes. Vegeu, per exemple, Emili GASCH i Francesc ROCA, «Literatura econòmica 1960-1970: els economistes dins el debat polític actual», a F. ARTAL et al., *Economía crítica: una perspectiva catalana*, Barcelona, 1972, p. 315-337, vegeu especialment les p. 331-332.

25. Ernest LLUCH, *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840): Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*, Barcelona, desembre 1973. Hi ha una segona edició també a Barcelona, Edicions 62, desembre 2009.

26. A la conferència que Carles Pi i Sunyer va pronunciar a l'Asociación de Ingenieros del Uruguay el 29-4-1948, titulada «Economía de realidades», de quaranta-un fulls mecanografiats en dedicava dos a comentar el *Curso elemental de economía política* (1836), d'Eudald JAUME ANDREU. També en parla en el text «La cultura econòmica», quatre fulls mecanografiats escrits a Londres probablement el 1940 o 1941. Aquests treballs, que corresponen a conferències donades a l'exili, estan dipositats a l'arxiu de la Fundació Carles Pi i Sunyer.

27. José M. TALLADA, *Barcelona económica y financiera en el siglo XIX*, Barcelona, Librería Dalmau, 1944, 99 p., vegeu p. 51-61; i «Las ideas económico-políticas de Cataluña», *La Cataluña* (23 novembre 1907).

28. Gran part dels diversos apunts de l'assignatura de política econòmica del professor Fabià Estapé donats durant la dècada dels anys seixanta a la Facultat d'Econòmiques de la Universitat de

el precedent d'una obra tan extensa, potent i suggeridora de nous camins de recerca com la d'Ernest Lluch.

Què estudià Ernest Lluch? En primer lloc, Francesc Romà i Rossell (1725-1778), a qui Lluch defineix com a mercantilista liberal, partidari del poblacionisme (augmentar la població i dedicar-la a activitats productives) i favorable als béns de luxe, perquè asseguraven el consum. Romà era defensor dels gremis catalans, els quals considerava més flexibles que els gremis castellans; de la llibertat econòmica —per tant, contrari a l'intervencionisme—; del prohibicionisme i de la llibertat de comerciar amb Amèrica. En segon lloc, Lluch estudia la gran figura de l'il·lustrat Antoni de Capmany de Montpalau i Surís (1742-1813), autor del *Discurso económico-político en defensa del trabajo mecánico de los menestrales...* (1778), les impressionants *Memorias históricas...* (1779-1792) encarregades per la Junta de Comerç i *Qüestionés crítiques sobre varios puntos de historia económica; política y militar* (1807). Capmany era partidari dels gremis, dels béns de luxe, del desenvolupament del comerç exterior i de l'existència d'una marina potent. L'anàlisi sobre l'obra de Capmany i la seva significació ha estat elogiada per Pierre Vilar. Lluch estudia també l'obra de Jaume Caresmar i Alemany (1717-1791), i li atribueix el *Discurso sobre agricultura, comercio y industria...* (1780), que manté uns pressupòsits mercantilistes, però defensant la nova indústria. Lluch demostra que aquest *Discurso...* és un plagi de *Sur la législation et le commerce des grains* (1775), del ministre de finances francès Jacques Necker. Hom estudia el paper desenvolupat per les *institucions*, com ara l'Acadèmia de Ciències i Arts, les Societats Econòmiques d'Amics del País o l'Ajuntament de Barcelona, en el context d'un mercantilisme que acceptava l'existència dels gremis.

Un altre autor: Jaume Amat de Palou i Pont (1753-1819), liberal i jansenista, germà de l'eclesiàstic jansenista Fèlix Amat i oncle del bisbe Fèlix Torres Amat. Amat de Palou fou dels primers economistes que, a finals del segle XVIII, prengué

Barcelona constitueixen una història del pensament econòmic al món, inspirada bàsicament en dues obres que encara no havien estat traduïdes al castellà: la *History of economic analysis*, de Joseph A. SCHUMPETER (1a ed., 1954; no traduïda al castellà fins al 1971), i *A review of economic doctrines 1870-1929*, de T. W. HUTCHISON (1a ed., 1953; edició castellana el 1967). Un dels avantatges que tenia Estapé és que explicava a partir de fonts inèdites encara en castellà, i el seu pensament era schumpeterià i en cap cas neoclàssic. Preferia Galbraith a l'utilitarisme. Estapé havia parlat poc d'autors catalans, però havia fet aportacions importants. Vegeu, per exemple, *Ensayos sobre historia del pensamiento económico* (1971) i *Ensayos sobre economía española* (1972), en què en el cap. VII escriu sobre «Proteccionismo, autarquía y libre comercio: perspectiva histórica y situación actual», p. 291-335, conferència donada a Madrid el 28 d'abril de 1966.

consciència dels canvis que es començaven a produir dins de la indústria tèxtil catalana. Era partidari de la recerca del benefici màxim, i per a ell la fabricació de béns de luxe no constituïa una perversitat. Era prohibicionista, calia protegir totalment la nova indústria cotonera, i sostenia que calia una llibertat total, sense traves, en el comerç interior i en el comerç amb les colònies. A més, sostenia que el desenvolupament industrial català s'havia d'estendre a la resta d'Espanya.

Ramon Llätzer de Dou i de Bassols (1742-1832) va conèixer tard la traducció de 1785 d'Alonso Ortiz sobre *La riqueza de las naciones* (1776), d'Adam Smith, obra que va interpretar a la seva manera. L'enfocament que adoptà era mercantilista encara, en el sentit que preconitzava com a prioritari que l'Estat havia de vendre a l'exterior més del que comprava. No acceptava el lliure canvi de Smith, però tampoc acceptava el prohibicionisme, sinó que defensava el proteccionisme aranzelari. També en contra de Smith, no era partidari de la supressió dels gremis, tot i que acceptava que calia corregir-ne els defectes. Resulta curiós que en un manuscrit²⁹ i en altres escrits Dou demostrés que el 1714 i en anys immediatament posteriors Catalunya va pagar proporcionalment a la hisenda pública molt més que Castella, i que en el període 1793-1797 persistís el fenomen, encara que la bretxa hagués quedat reduïda. En l'agricultura defensà el contracte d'emfiteusi, en contra del criteri de Smith, partidari de la propietat total de la terra.

Altres autors estudiats per Lluch són Antoni Bonaventura Gassó i Borrull (1752- 1824), defensor de l'industrialisme i del proteccionisme, i partidari de modernitzar les vies de transports, però temorós de suprimir totalment els controls interiors, perquè amb aquests controls es podia seguir combatent millor el contraban; i Joan de Balle i Milans del Bosch (1780-1845), partidari de la protecció a la indústria en la seva primera fase de desenvolupament i partidari de la construcció del mercat interior espanyol. Ja més obertament de conviccions liberals, el mallorquí Guillem Oliver i Salvà (1775-1839) va defensar la indústria catalana a *Vindicación de la industria de Cataluña...* (1834), un conjunt d'articles publicats a *El Vapor* en 1833, en els quals Oliver atacava la premsa de Madrid perquè s'hi sostenia que les províncies espanyoles eren víctimes del jou català. Per ell, l'acumulació de capital només es produiria amb el saldo favorable de la balança de comerç.

29. Ramon Llätzer de Dou, *Memoria sobre la theórica y práctica, con que en tiempo de paz pueden equitativamente arreglarse todas la contribuciones de España*, presentada a les Corts de Cadis el 22-12-1811.

Eudald Jaumeandreu i Triter (1774-1840) fou mestre d'economistes a la càtedra d'Economia Política de la Junta de Comerç, en la qual foren alumnes seus Bonaventura Carles Aribau, Laureà Figuerola, Joan Illas i Vidal i Ramon Anglès i Serrano, entre d'altres. Jaumeandreu defensava el prohibicionisme i prenia consciència del desplegament industrial català. Lluch analitza en profunditat dues obres de Jaumeandreu: els *Rudimentos de economía política* (1816), inspirats en el *Traité...* (1803) de Jean Baptiste Say, i el *Curso elemental de economía política* (1836), inspirat en el *Curso de economía política* (1828) del gran economista liberal asturià Álvaro Flórez Estrada. El pensament de Jaumeandreu és el d'un economista que segueix els esquemes de l'escola clàssica, però que és crític amb el lliure canvi. Fou partidari de l'emfiteusi, però alliberada de càrregues feudals.

Lluch posa també l'atenció en els corrents heterodoxos, els lliurecanvistes d'*El Periódico Universal*, la premsa proteccionista, i els corrents saint-simonians i fourieristes. Hom veu que la influència de Fourier en els escrits que publica, sota el pseudònim d'*El Proletario*, Joaquim Abreu a *El Vapor* no és molt important, i que *El Propagador de la Libertad* és poc saint-simonià, perquè no tracta aspectes destacats del pensament de Saint-Simon: no tracta sobre les obres públiques, les escoles polítècniques, la limitació de l'herència, la creació d'un sistema bancari i altres aspectes importants del pensament saint-simonià. Hom parla dels escrits i la trajectòria d'A. de Covert-Spring, pseudònim sota el que s'amagava el personatge de José Andreu Fontcuberta, i el seu pas de progressista liberal, amb influències de Saint-Simon, a moderat.

Lluch estudià, per tant, dins de l'època de la Il·lustració i fins a l'aparició del liberalisme, com es forma un mercantilisme industrialista, basat en un capitalisme comercial que comercia amb els productes de l'agricultura, però també amb les mercaderies de la nova indústria incipient, en un món on els gremis es troben també en procés de transformació. Lluch explica i demostra com es va prenent consciència de la formació d'un nou mode de producció, i com a partir d'ací es formula un industrialisme prohibicionista, però que no acaba de considerar el fet que la indústria formi part d'un sistema econòmic general. En una fase posterior a 1814, els corrents de pensament preconitzen un prohibicionisme industrial, però lligat a un sistema de llibertat, s'utilitza l'arsenal teòric d'Adam Smith i de J. B. Say, però bo i aplicant un criteri proteccionista.

Els estudis de Lluch sobre història del pensament econòmic no s'acaben amb la seva tesi doctoral. La capacitat de treball de Lluch per a la recerca i per a donar una interpretació a tot el que llegia i anotava era inesgotable. Va prosseguir les seves investigacions dirigides vers el pensament agrari i l'escassa pe-

netració de la fisiocràcia a Espanya,³⁰ el pensament econòmic a l'entorn de la indústria valenciana de la seda,³¹ estudis sobre el cameralisme, personatges mercantilistes, l'edició crítica dels escrits de Juan López de Peñalver,³² estudis sobre la influència del jansenisme, la penetració de l'escola clàssica a Espanya,³³ i molts altres temes que es poden trobar anotats a la bibliografia que van preparar Eugeni Giral i Núria Comas.³⁴ Lluch i Argemí varen detectar que més que penetració de la fisiocràcia a Espanya —en realitat no es va parlar o es va parlar molt poc del *Tableau Économique* de Quesnay— el que es va produir és la introducció dels economistes agrònoms a través de diverses traduccions. La nova agronomia suposava una organització en certa manera capitalista de l'agricultura. La recerca sobre el cameralisme se centrava en la penetració a Espanya i a Catalunya de les idees de Von Justi, Bielfeld (introduïts a través del periodisme econòmic per Francisco Mariano Nipho) i Sonnefels (assimilat per López de Peñalver). Lluch va recuperar el *Libro sobre cómo quitar de España toda ociosidad e introducir el trabajo*, del mercantilista primerenc Luis Ortiz,³⁵ el qual va demostrar que el dèficit de la balança comercial d'Espanya es derivava del fet que Espanya exportava matèries primeres sense elaborar i que després s'importaven de l'estranger productes elaborats a partir d'aquestes mateixes matèries primeres. Lluch explicà les propostes d'Ortiz per a fer sortir Espanya de la gran depressió del període 1550-1562, i de les successives suspensions de pagament durant el regnat de Felip II (1557, 1575 i 1596). L'estudi sobre les *Reflexiones sobre la variación del precio del trigo* (1812), de l'economista matemàtic

30. Ernest LLUCH i LLUÍS ARGEMÍ D'ABADAL, *Agronomía y fisiocracia en España (1750-1830)*, pròleg i epíleg per Fabià Estapé, València, Institución Alfonso el Magnánimo, 1985.

31. Ernest LLUCH, «Pensamiento económico e industrialización sedera valenciana (1740-1840)», a *Siete temas sobre la historia contemporánea del País Valenciano: ciclo de conferencias de la Facultad de Filosofía y Letras*, València, Universidad de Valencia, 1974, p. 57-94.

32. Ernest LLUCH va tenir cura de l'edició i de l'estudi preliminar (*Juan López de Peñalver en los orígenes de la economía matemática*) dels *Escritos de López de Peñalver*, Madrid, Instituto de Estudios Fiscales, 1992.

33. Vegeu, per exemple, Ernest LLUCH i Salvador ALMENAR, «Los itinerarios de la economía neosmithiana en España (1800-1848)», a *L'Économie politique néo-smithienne en Europe continentale 1803-1848* (École Normale Supérieure de Fontenay/Saint Cloud, coHoqui, 11 i 12 juny 1999). Publicat a *Économie et Sociétés*, sèrie *Economie*, vol. 34, núm. 2 (2004), p. 267-297.

34. Vegeu la nota 13.

35. Ernest LLUCH MARTÍN, «Cómo quitar de España toda ociosidad e introducir el trabajo. Comentario al memorial del contador Luis Ortiz a Felipe II», a Enrique FUENTES QUINTANA (dir.), *Economía y economistas españoles*, vol. 2: *De los orígenes al mercantilismo*, Barcelona, Galaxia Gutenberg i Círculo de Lectores, 1999, p. 429-449.

Juan López de Peñalver, que havia estudiat matemàtiques a París amb Lavoisier, Lagrange, Laplace i Monge, tracta, entre altres aspectes, les relacions entre els preus del blat i la mortalitat als hospitals, entre els preus del blat i els costos del transport, com l'estabilitat tècnica en la producció manté constants els preus del blat i de l'ordi, i les relacions entre els preus del blat, els salaris i els pressupostos dels treballadors. Amb Salvador Almenar, va estudiar la difusió i la influència dels economistes clàssics a Espanya, a partir de la traducció que José Alonso Ortiz va publicar el 1794 de *La riqueza de las naciones* (1776), d'Adam Smith, la difusió del *Traité de Jean Baptiste Say* i a partir de 1846 de Frédéric Bastiat, i amb una especial atenció posada sobre l'anomenada *Escuela Economista*, l'escola que englobava els lliurecanvistes seguidors de Say i els seus deixebles, el *Journal des Économistes*, Joseph Garnier i Pellegrino Rossi, entre d'altres.

Cal veure també l'obra de Lluch, dins el camp de l'estudi del pensament econòmic, estesa a altres investigadors. Dins d'aquest camp, cal destacar la influència de Lluch, en primer lloc sobre el grup dels seus deixebles valencians, i cal esmentar les tesis doctorals que dirigí a Vicent Llobart, Salvador Almenar i Segundo Bru, cadascuna d'elles d'un notable pes específic.³⁶ En segon lloc, dirigí o inspirà tesis doctorals al grup de Barcelona, format per Francesc Roca, Emili Gasch, Carme Massana, Muriel Casals i per mi mateix. També, tot i que no en fou director, va ajudar en les tesis doctorals, més orientades vers la història de la política econòmica, de dos economistes que col·laboraren amb ell al Cercle d'Economia i a la Universitat Internacional Menéndez y Pelayo, la UIMP, Antón Costas i Joan Trullén, als quals dirigí la tesi el professor Fabià Estapé, com ho féu també a Francesc Roca abans (Jacint Ros Hombravella fou qui dirigí la d'Emili Gasch i Jordi Nadal i Oller, la de Muriel Casals).³⁷ Pel que

36. Les tres tesis foren presentades el 1976: Vicent LLOBART, *Pensamiento y teoría de la política económica del conde de Campomanes: Economía e ideología de la «Ilustración oficial» en España (1760-1790)*; Salvador ALMENAR, *El pensamiento económico de A. Flórez Estrada: Librecomercio, reforma agraria y de la hacienda ante la crisis del antiguo Régimen en España*; i Segundo BRU, *La economía de Sismonde de Sismondi*. Salvador ALMENAR explica la influència d'Ernest Lluch a «La historia del pensamiento económico: un panorama retrospectivo», a Enrique FUENTES QUINTANA (dir.), *Economía y economistas españoles*, vol. 7, Barcelona, Fundació de las Cajas de Ahorros Confederadas para la Investigación Económica y Social, Galaxia Gutenberg i Círculo de Lectores, 2002, p. 661-709, vegeu especialment l'apartat titulat «El legado de Ernest Lluch (1937-2000)», p. 680-691.

37. Francesc ROCA, *Política urbana i pensament econòmic: Barcelona, 1901-1939*, llegida el 19-6-1977; Emili GASCH, *El pensament econòmic marxista a Catalunya (1869-1939)*, presentada el 1977; Carme MASSANA, *Indústria, ciutat i propietat: el cas de Barcelona i la seva àrea (1904-1939)*, 1981; Muriel CASALS, *La Primera Guerra Mundial i les seves conseqüències, un moment clau del procés d'industrialització a*

es refereix als deixebles bascos, Lluch influí intel·lectualment José Manuel Barrenechea i dirigí la tesi a Jesús Astigarraga.³⁸ A l'Aragó, destaquen Alfonso Sánchez Hormigo, que té una tesi —que Lluch no dirigí— sobre Valentín Andrés Álvarez i Jesús Usoz, a qui Lluch sí que dirigí la tesi sobre pensament il·lustrat aragonès.³⁹ El deixeble andalús destacat de Lluch és Rogelio Velasco Pérez, a qui dirigí una tesi sobre el pensament lliurecanvista a Andalusia.⁴⁰ Una menció a part mereix Alfons Barceló, interlocutor de Lluch en la discussió sobre Sraffa i que el 1977 havia presentat la tesi sobre el gran economista italià.⁴¹ La majoria dels deixebles de Lluch són avui professors titulars o catedràtics d'universitat, i segueixen duent a terme tasques d'investigació i estudi del pensament econòmic. Molts d'ells han tastat, com ell, ni que hagi estat per un temps, el món reconfortant i alhora tortuós i desagratit de la política. I la majoria han publicat les seves tesis en forma de llibres, o parcialment en forma d'articles a revistes especialitzades.

Reflexió final

Molta gent es pregunta per què Ernest Lluch va treballar tant i tant al llarg de la seva vida. Avui tan sols hem tractat tres aspectes de la seva activitat, lligats a la seva formació d'economista. Cal pensar que una de les claus que

Catalunya: el cas de la indústria llanera de Sabadell, presentada també el 1981; Antón COSTAS, *Política económica y reforma liberal (1868-1874): un esquema interpretativo del por qué y cómo fue posible la reforma económica de 1868*, 1982; Joan TRULLÉN, *Economía de la transición: economía política y política económica de los acuerdos de la Moncloa*, llegida el 1989; Francesc ARTAL, *Pensament econòmic català 1840-1989: del proteccionisme al regionalisme econòmic*, llegida el 1992. Vegeu també Francesc ROCA, «Los trabajos del "grupo paralelo" en historia del pensamiento económico», *Revista de Historia Económica* (Madrid, Centro de Estudios Constitucionales), any VII, núm. 2 (primavera-estiu 1989), suplement, p. 115-123.

38. José Manuel BARRENECHEA, *Valentín de Foronda (1751-1821): un economista vasco*, llegida el 1983; Jesús ASTIGARRAGA, *Pensamiento económico y reforma ilustrada de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País. 1760-1793*, presentada el 1990 a la Universitat de Deusto.

39. Alfonso SÁNCHEZ HORMIGO, *Valentín Andrés Álvarez: un economista del 27*, publicada per la Universitat de Saragossa el 1991; Jesús USOZ, *Pensamiento económico y reformismo ilustrado en Aragón, 1760-1800*, presentada el 1996.

40. Rogelio VELASCO, *Orígenes y consolidación del movimiento librecambista en España, con especial referencia a Andalucía (1812-1849)*, llegida el 1989.

41. Alfons BARCELÓ, *Fundamentos y aplicaciones del enfoque reproductivo: Elementos para la crítica de la teoría económica*, tesi doctoral llegida el 1977.

podrien explicar el fenomen Lluch podria ésser el seu interès per la Il·lustració. En realitat Lluch es troba amb una Catalunya esquarterada, vençuda i des-trossada, la Catalunya sota el jou del franquisme, totalment ofegada, i es planteja com reconstruir-la, com aixecar-la. Com ha insinuat Francesc Roca, «El Lluch de finals dels anys cinquanta pensa, intuïtivament, que només pot redreçar la Catalunya vençuda de 1939 com ho van fer els catalans il·lustrats de 1714.»⁴² Per aquest motiu, probablement, Lluch s'enganxà a l'estudi del pensament dels nostres il·lustrats del segle XVIII. I després d'analitzar amb quines idees se'n va poder sortir la Catalunya vençuda de 1714, de comprovar que ho havien fet a base d'Il·lustració i de treball, d'imaginar en el fons que una nova societat era possible (i en fou la conseqüència el desenvolupament econòmic del segle XVIII, que tan bé ens ha explicat Pierre Vilar), Ernest Lluch veié molt clar que l'única manera de poder sortir del llarg túnel del franquisme s'havia de basar en *Il·lustració*; és a dir, en la utilització de la raó, en el coneixement científic concret de la realitat per a poder capgirar-la, estudiar-la de la manera més completa possible. D'ací el seu rigor i la seva necessitat de reflexionar permanentment, d'interpretar i de voler saber de tot, la necessitat de transmetre als altres els seus coneixements i de contrastar-los, l'obligació que sentia de fer bellugar els seus deixebles i de remoure tots els estaments de la societat civil; d'ací el seu elevat nivell d'autoexigència i de compromís (polític també), i la seva immesurable generositat, que acabà pagant amb la seva pròpia vida.

Finalment, m'agradaria acabar amb un poema inèdit del mateix Ernest Lluch, datat a Barcelona - Platja d'Aro, l'octubre de 1963, que va escriure quan tenia vint-i-sis anys,⁴³ i que reflecteix molt bé com el jove Lluch s'enfronta a una realitat que «si hagués sigut, hagués estat», que té una esperança de fer coses, que veu uns papers relligats que li indiquen el camí a seguir, que veu que el camí serà lent i difícil, però que l'ha de fer, per a ell *i per als altres*. Tots nosaltres som els altres, i tots els altres formen part del país, al qual es va lliurar. Heus ací els seus versos:

42. Francesc Roca, «El model de societat d'Ernest Lluch», *L'Avenç*, núm. 263 (novembre 2001), p. 21-26.

43. Aquest poema ha estat trobat dins d'una carpeta de mida quartilla que anava a ésser llançada quan a la Facultat d'Econòmiques varen desmuntar el despatx del doctor Fabià Estapé, quan va plegar. La va arrebregar el professor Francesc Roca. Duia per títol «1er, política econòmica, la part». Quan la va obrir, va comprovar que contenia els apunts que feia servir el professor Ernest Lluch per a donar les classes d'aquesta assignatura.

SOTA UN CEL BEN CLAR AMB UN SOL BEN FORT

Amb el dubte
de que si hagués sigut, hagués estat
i si fos seria
en la llisa i plana llenca
penso
mentre mans nues s'entrecreuen en jocs d'amor i de foc
I a dintre meu
l'esperança de l'esperat
i que no és segurament el que viu en mi ara, aquí,
sota un cel ben clar amb un sol ben fort
Aire penjat, mans movents, paraules no plenes
mentre els papers relligats jeuen al costat mostrant el camí
a seguir
a poc a poc per mi
per a mi i els altres
mentre que nido una falsejada o certa esperança
dintre meu pel viarany marí
a seguir
a poc a poc, per mi
per a mi i els altres
un lent viarany
sota un cel ben clar amb un sol ben fort.